

Alina Budniak

Problemy pedagogiki wczesnoszkolnej na łamach "Chowanny"

Chowanna 1-2, 21-28

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 1996	R. XXXVIII (XLIX)	T. 1—2 (6—7)	s. 21—28
------------	--	---------------	----------------------	-----------------	----------



Alina BUDNIAK

Problemy pedagogiki wczesnoszkolnej na łamach „Chowanny”

Czasopismo pedagogiczne „Chowanna”, ukazujące się w Katowicach w latach 1929—1939, 1945—1946 i 1957—1990, miało za zadanie kształtowanie ogólnej kultury pedagogicznej, zaznajamianie z wynikami badań pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych, ukazywanie związków teorii z praktyką pedagogiczną, wskazywanie dróg, środków i metod samokształcenia nauczycieli, inspirowanie szerokich rzesz nauczycieli do wdrażania innowacji pedagogicznych, zapoznawanie z założeniami reform oświatowych, prezentowanie nowoczesnych metod, sposobów pracy dydaktycznej i wychowawczej („Chowanna” 1934, nr 1, s. 1—2). W tak szeroko ujętych celach, zakresie i zadaniach czasopisma znalazło się też miejsce dla problemów pedagogiki wczesnoszkolnej. Analiza zawartości czasopisma w całym okresie wydawniczym pozwala stwierdzić, że problematyka wczesnoszkolna znajdowała swoją reprezentację w opracowaniach, artykułach, sprawozdaniach z badań dopiero w okresie powojennym.

W pierwszym okresie ukazywania się „Chowanny” (w latach 1929—1939) pedagogika wieku przedszkolnego i młodszego wieku szkolnego dopiero się tworzyła, stąd niewielkie ślady podejmowania tej tematyki w czasopiśmie. „Chowanna” była przy tym pismem ogólnopedagogicznym, teoretycznym, dlatego też w początkowym okresie jej wydawania nie zamieszczano zbyt wielu artykułów, opracowań o charakterze prakseologicznym.

W 1929 roku w 4 numerze „Chowanny” zostało zamieszczone obszerne omówienie zatytułowane *Nauczanie metodą projektów* autorstwa J. Sta-

niślawskiego. Autor, prezentując teoretyczną podbudowę metody projektów, zwrócił uwagę na jej efektywność w kształceniu uczniów, w tym i uczniów młodszych. W omawianym opracowaniu zostały pomieszczone konkretne przykłady wykorzystania metody projektów ze wskazaniem tematyki projektów artystycznych, badania otoczenia, literatury i sztuki oraz prac użytecznych dla dzieci 6—8-letnich oraz 9—11-letnich; propozycje te mogły zainspirować działalność pedagogiczną polskich nauczycieli. Podobny charakter miał artykuł Z. Jabłońskiej, zatytułowany *Problematyka szkoły twórczej. Doświadczenia i poczynania w praktyce szkolnej* („Chowanna” 1938, nr 1 i 2, s. 12 i n., s. 49 i n.), który niewątpliwie przybliżył cele i zadania, sposoby i metody pracy preferowane w szkołach twórczych. Zupełnie inny cel i charakter miało sprawozdanie z badań porównawczych podjętych przez J. Madeja, zatytułowane *Psychologiczne badania porównawcze rozwoju językowego 10-letnich dzieci katowickich i krakowskich* zamieszczone w roczniku IX z 1938 roku w kilku kolejnych numerach „Chowanny” (nr 7, s. 351 i n.; nr 8, s. 405 i n.; nr 9, s. 442 i n.). W sprawozdaniu tym wskazano różnice i podobieństwa mowy dzieci z różnych środowisk, zaprezentowano wspólne i odmienne czynniki determinujące rozwój mowy dzieci.

W innym dziale czasopisma — zatytułowanym „Sprawozdania i recenzje” — pojawiły się omówienia kilkunastu pozycji książkowych polskich i zagranicznych, tyjących pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym, np. J. Piageta *Jak sobie dziecko świat przedstawia* („Chowanna” 1934, s. 86), Ch. Bühler *Dzieciństwo i młodość. Geneza świadomości* („Chowanna” 1934, s. 168), H. Deiters, G. Wolff *Führende Erzieher* („Chowanna” 1935, s. 41).

W roczniku X z 1939 roku wyraźnie zwiększyła się liczba recenzji zwartych pozycji metodycznych z zakresu nauczania wczesnoszkolnego. Zostały wtedy omówione: S. Szumana *Rozwój myślenia u dzieci w wieku szkolnym* (nr 1, s. 35), F. Korniszewskiego, J. i A. Maćkowiaków *Nauczanie początkowe. Psychologia — Dydaktyka — Praktyka* (nr 1, s. 44), L. Jeleńskiej, A. M. Rusieckiego *Metodyka arytmetyki i geometrii w pierwszych latach nauczania* (nr 4, s. 179), Ch. Bühler *Praktische Kinderpsychologie* (nr 5—6, s. 275). Prezentowanie zawartości nowo ukazujących się książek metodycznych niewątpliwie zachęcało nauczycieli do ich głębszego poznania, do wykorzystania w praktyce pedagogicznej.

Jednakże w całym okresie ukazywania się „Chowanny” — oprócz artykułów poświęconych wyłącznie pedagogice początkowych lat kształcenia — pojawiło się wiele opracowań z zakresu psychologii (szczególnie z zakresu psychologii rozwojowej), pedagogiki czy biologicznych podstaw rozwoju i wychowania, co na pewno pomagało nauczycielom-praktykom w lepszym organizowaniu procesu dydaktyczno-wychowawczego także na szczeblu prope-deutycznym.

W pierwszych powojennych rocznikach „Chowanny” nie zamieszczono opracowań poświęconych pedagogice wczesnoszkolnej.

Po wznowieniu „Chowanny” w 1957 roku problematyka kształcenia i wychowania dzieci młodszych zaczęła się sukcesywnie pojawiać; początkowo zamieszczano pojedyncze artykuły dotyczące wybranych zagadnień dydaktycznych lub wychowawczych (w latach 1957—1975). Były to jednak — w całym bogactwie tematyki czasopisma — opracowania fragmentaryczne, pojedyncze, podejmujące różnorodne zagadnienia, acz bez koncepcji problemowej, tematycznej czy cyklicznej w profilu wydawniczym czasopisma. O tak niewielkim udziale ilościowym artykułów dotyczących pedagogiki wczesnoszkolnej decydowały: po pierwsze — charakter czasopisma, „Chowanna” była bowiem czasopismem ogólnopedagogicznym, stąd też akcentowanie wyników badań, metod i form pracy dotyczących tylko jednego szczebla kształcenia nie był możliwy; po drugie — stan rozwoju pedagogiki wczesnoszkolnej. Dopiero pod koniec lat sześćdziesiątych i na początku siedemdziesiątych zaczęto koncentrować się na specyfice młodszego wieku szkolnego i wieku przedszkolnego, co znalazło odzwierciedlenie także w planowanej reformie szkolnictwa, programów kształcenia i wychowania przeprowadzonej w drugiej połowie lat siedemdziesiątych („Chowanna, 1980, nr 1, s. 1—4).

W 1977 roku Redakcja czasopisma zaproponowała czytelnikom cały numer (nr 1) poświęcony wyłącznie tematyce pracy nauczycieli wychowania przedszkolnego i w młodszych klasach szkoły podstawowej. Jak się wydaje, była to cenna inicjatywa, biorąc pod uwagę konieczność przygotowania nauczycieli-praktyków do wprowadzenia nowych programów pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi 6-letnimi (1976—1978), a następnie opracowania nowych planów i programów nauczania w klasach I, II i III (kolejno w latach 1978—1981).

Kolejny cały numer periodyku poświęcony problemom pracy nauczycieli przedszkoli i klas początkowych został wydany w 1980 roku; wiele zamieszczonych w nim artykułów prezentowało wstępne doświadczenia związane z wprowadzeniem nowych programów w klasach I—III. Również w 1988 roku prawie cały numer 1 „Chowanny” poświęcono szeroko ujętym zagadnieniom pedagogiki wczesnoszkolnej.

Na łamach „Chowanny” tematyka ogólnopedagogiczna przeplatała się z psychologicznymi podstawami wychowania, z pedagogiką porównawczą, pedagogiką specjalną, zawodową, pedeutologią i innymi subdyscyplinami. Artykuły poruszające niniejsze tematy, sprawozdania z badań pedagogicznych rozwijały wiedzę pedagogów, inspirowały do wdrażania innowacji; recenzje książek pedagogicznych zachęcały do wykorzystywania ich w pracy dydaktycznej i wychowawczej, a sprawozdania z konferencji, kursów itp. pozwalały nauczycielom zapoznać się z nowatorskimi ideami pedagogicznymi.

Wśród artykułów poświęconych wyłącznie pedagogice wczesnoszkolnej (które ukazały się w latach 1957—1990) można wyróżnić następujące grupy tematyczne:

- artykuły informujące o tendencjach w nauczaniu początkowym (Zborowski, 1968), miejscu wychowania przedszkolnego i nauczania początkowego w systemie kształcenia (Wróbel, 1977; Galant, 1977; Ochmańska, 1980), zawierające charakterystykę kierunków zmian, (Galant, 1977), omówienie celów oraz zadań kształcenia i wychowania na pierwszym szczeblu kształcenia (Galant, 1977, s. 27—49), informacje o nowatorstwie pedagogicznym nauczycieli klas młodszych (Więckowski, 1980; Zaremba, 1980, s. 49—57), kształceniu nauczycieli dla potrzeb przedszkoli i klas I—III (Dudziński, Piwko, 1980, s. 40—48), wyposażeniu szkół i placówek przedszkolnych (Horemski, Smarzech, 1980, s. 99—111) itp.;
- artykuły metodyczne o bardzo zróżnicowanej tematyce, poświęcone — oprócz omówienia zawartości programów nauczania poszczególnych przedmiotów — charakterystyce metod nauki pisania (Kołorz, 1957) i czytania (Zborowski, 1958) oraz rozwijania sprawności językowej uczniów (Zaremba, 1977, s. 82—89), omówieniu nowoczesnych elementarzy (Zborowski, 1977, s. 3. i n.; Zielińska, 1977, s. 64—72), wykorzystaniu technik Freinetá w pracy klas I—III (Semenowicz, 1962, s. 28—35), zapoznaniu z czynnościowym nauczaniem matematyki (Moroz, 1980, s. 58—63; Piwko, Stasiak, 1977, s. 90—104), wskazujące sposoby oceniania uczniów (Miodek, 1988, s. 48—54), rozwijania ich samodzielności (Balukiewicz, 1989) czy problem pracy domowej dla uczniów klas początkowych (Szadzińska, 1988, s. 44—47; a także podkreślające specyfikę pracy korekcyjno-wyrównawczej (Zaremba, 1977, s. 374—380; Kula, 1988, s. 94—101);
- artykuły dotyczące wychowania dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym, uwzględniające cele wychowania, unowocześnienie pracy wychowawczej w klasach I—III (Łysek, 1988, s. 33—39), różne aspekty wychowania, np. wychowanie dla pokoju (Winiarska, 1980, s. 64—70), wychowanie estetyczne (Bista, Śliwa, 1971, s. 465—485), wychowanie zawodowe (Mihilewicz, 1985, s. 95—101), wychowanie ideologiczno-polityczne (Jaźwiec, 1980, s. 71—84);
- sprawozdania z badań nad dzieckiem w wieku przedszkolnym, młodszym szkolnym i nauczycielem; badania te uwzględniały różne aspekty rozwoju dziecka — rozwój fizyczny (Gąstała, 1988, s. 87—93), uczuciowo-zmysłowy (Ryguła, 1988, s. 77—86), motoryczny (Wolańska, 1987, s. 135—141), społeczny (Gąsior, 1980, s. 288—293), językowy (Rostańska, 1980, s. 40—43), wpływ wieku rozwojowego na osiągnięcia szkolne dzieci (Zaremba, 1972, s. 302—313), a także badania do-

tyczące nauczycieli przedszkoli i klas I—III (Jop, 1970, s. 73—90); opracowania te informowały o kierunkach i wynikach badań nad dziećmi przedszkolnymi i w młodszym wieku szkolnym, wskazywały nowe kierunki pracy dla nauczycieli, inspirowały do podejmowania różnorodnych badań, zwracały uwagę na prawidłowości rozwoju dzieci, skłaniały nauczycieli-praktyków do wykorzystywania wyników badań w pracy przedszkolnej i szkolnej;

- artykuły poświęcone współpracy przedszkola, szkoły i rodziny we wszechstronnym rozwijaniu dziecka, uwzględniające charakterystykę czynników środowiska rodzinnego wpływających na kształtowanie postaw (Bulla, Haneczok, 1980, s. 255—267), stopnia zaspokojenia potrzeb dzieci (Siwek, 1982, s. 259—272 i n.), form współpracy przedszkola i szkoły (Tobera, 1985, s. 203—213);
- opracowania poświęcone badaniu i znaczeniu dojrzałości szkolnej — charakteryzujące dojrzałość szkolną (Bolechowska, 1980, s. 27—39), omawiające sposoby badania dojrzałości (Bolechowska, 1981, s. 211—217), wpływ rodziny na rozwój aktywności dziecka (Pielka, 1968, s. 460—466; Skipor-Rybacka, 1983, s. 139—149), związek między dojrzałością szkolną dziecka a poziomem jego osiągnięć (Zaremba, 1975, s. 73—83; Paździor, 1975, s. 485—491).

Tematyka opracowań była niezwykle różnorodna; liczba publikacji w poszczególnych grupach — zmienna, podobnie jak ich objętość (od 6 do 25 stron). Autorzy artykułów wywodzili się z różnych kręgów zawodowych; byli to pracownicy naukowcy, przedstawiciele kadry kierowniczej oświaty, nauczyciele-praktycy i metodycy. W tak długim okresie ukazywania się „Chowania” zmieniały się pokolenia autorów publikacji zamieszczonych w czasopiśmie. Ta zmiana nastąpiła także wśród autorów opracowań poświęconych pedagogice wczesnoszkolnej.

Pierwsze powojenne pokolenie pracowników naukowych, którzy zajmowali się teorią i praktyką dydaktyczną i wychowawczą w klasach młodszych, tworzyło zręby pedagogiki wczesnoszkolnej. Dokonany przez nich wybór problematyki badawczej miał charakter nowatorski, był uzasadniony koniecznością wszechstronnego poznania dziecka, opracowania skutecznych metod pracy dydaktycznej oraz ustalenia warunków efektywnego kształcenia i wychowania; opracowania i analizy wyników badań, które stały się podstawą wzrostu i rozwoju nowej dyscypliny naukowej.

Drugie pokolenie naukowców koncentrujące się na problematyce wczesnoszkolnej wywodziło się spośród kontynuatorów pracy badawczej pierwszego pokolenia. Wśród naukowców tego pokolenia na szczególną uwagę zasługuje Profesor dr hab. Henryk Moroz, kierownik Katedry Pedagogiki Wczesnoszkolnej Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego, którego praca naukowa i dydaktyczna owocowała także na łamach „Cho-

wanny” — w autorskich publikacjach oraz w pracy badawczej i dydaktycznej jego uczniów, tworzących trzecie pokolenie autorów periodyku.

W ostatnich latach ukazywania się czasopisma zaznaczają się coraz silniejsze związki między „Chowaną” a Wydziałem Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego; w ostatnich dwóch latach Redakcja czasopisma składa się z pracowników Wydziału — ma to wpływ zarówno na kształt periodyku, jak i poziom oraz tematykę opracowań zamieszczonych na jego łamach. Publikowane przez młodych pracowników naukowych sprawozdań z ich własnych badań czy rozważań naukowych nobilituje ich autorski dorobek, gdyż „Chowanna” jest czasopismem pedagogicznym o długoletniej tradycji, ustalonej randze wśród periodyków naukowych.

Zróznicowanie tematyki oraz poziomu merytorycznego i metodycznego artykułów, opracowań i sprawozdań o problemach pedagogiki wczesnoszkolnej jest nieuniknione, zważywszy na okres ukazywania się czasopisma. W zależności od tendencji, publikacje dotyczące pedagogiki wczesnoszkolnej ukazywały się z różną częstotliwością. „Chowanna” była czasopismem ogólnopedagogicznym, stąd też koniecznym — jak się wydaje — było uwzględnienie w jej profilu wydawniczym także tematyki pracy z dziećmi najmłodszymi. Wyraźnie widoczne jest też żywe reagowanie Redakcji na zapotrzebowanie ze strony czytelników na określoną tematykę i proponowanie całych numerów „Chowanny” poświęconych np. tematyce pracy z dziećmi najmłodszymi. Sprawilo to, że badania pedagogiczne, metodyka pracy dydaktycznej i wychowawczej oraz pozycja zawodowa nauczycieli przedszkoli i klas młodszych zyskała na znaczeniu.

Bibliografia

- Balukiewicz M., 1989: *Kształtowanie samodzielności uczniów w nauczaniu początkowym na przykładzie lekcji matematyki w klasie pierwszej*. „Chowanna”, nr 2.
- Bista M., Śliwa T., 1971: *Wychowanie estetyczne w placówkach przedszkolnych*. „Chowanna”, nr 4, s. 465—485.
- Bolechowska M., 1980: *Dojrzałość szkolna w świetle tradycji i aktualnych tendencji oświatowych*. „Chowanna”, nr 1, s. 27—39.
- Bolechowska M., 1981: *Dojrzałość szkolna w świetle przeprowadzonych prób badawczych*. „Chowanna”, nr 3, s. 211—217.
- Bulla B., Haneczok M., 1980: *Przystosowanie do grupy rówieśniczej dziecka w młodszym wieku szkolnym w aspekcie niektórych zmiennych środowiska rodzinnego*. „Chowanna”, nr 3, s. 255—267.

- Bühler Ch., 1933: *Dzieciństwo i młodość. Geneza świadomości*. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- Bühler Ch., *Praktische kinderpsychologie*. [Brak roku i miejsca wydania].
- Deiters H., Wolff G., *Führende Erzieher*. Langensalza, J. Beltz. [Brak roku wydania].
- Dudziński Z., Piwko K., 1980: *Kadra dla zreformowanego nauczania początkowego na przykładzie województwa katowickiego*. „Chowanna”, nr 1, s. 40—48.
- Galant J., 1977: *Kontrowersje i postęp w nauczaniu początkowym*. „Chowanna”, nr 1, s. 27—49.
- Gąsior H., 1980: *Propedeutyczne uspołecznianie dzieci okresu wczesnoszkolnego w procesie gier i zabaw*. „Chowanna”, nr 3, s. 288—293.
- Gąstała A., 1988: *Zaburzenia rozwoju fizycznego uczniów klas początkowych i ich wpływ na postępy w nauce*. „Chowanna”, nr 1, s. 87—93.
- Horemski B., Smarzoch L., 1980: *Baza materialna i wykorzystanie środków dydaktycznych w nowoczesnej pracowni nauczania początkowego*. „Chowanna”, nr 1, s. 99—111.
- Jabłońska Z., 1938: *Problematyka szkoły twórczej. Doświadczenia poczynania w praktyce szkolnej*. „Chowanna”, nr 1, s. 12—23, nr 2, s. 49—65.
- Jażwiec A., 1980: *Wychowanie ideologiczno-polityczne w klasie pierwszej dziesięcioletniej szkoły średniej*. „Chowanna”, nr 1, s. 71—84.
- Jeleńska L., Rusiecki A. M., 1938: *Metodyka arytmetyki i geometrii w pierwszych latach nauczania*. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- Jop R., 1980: *Wpływ walorów i defektów mowy wychowawczyń na dzieci w przedszkolach*. „Chowanna”, nr 1, s. 73—90.
- Koloz A., 1957: *Nauka pisania w czeskich szkołach podstawowych w Czechosłowacji*. „Chowanna”, nr 5—6.
- Korniszewski F., Maćkowiakowie J. i A., 1938: *Nauczanie początkowe. Psychologia — Dydaktyka — Praktyka*. Warszawa, Nasza Księgarnia.
- Kula B., 1988: *Przebieg i wyniki pracy dydaktyczno-wyrównawczej z uczniem drugorocznym klasy pierwszej szkoły podstawowej*. „Chowanna”, nr 1, s. 94—101.
- Łysek J., 1988: *Problematyka wychowawcza w pedagogice wczesnoszkolnej*. „Chowanna”, nr 1, s. 33—39.
- Madeja J., 1938: *Psychologiczne badania porównawcze rozwoju językowego 10-letnich dzieci katowickich i krakowskich*. „Chowanna”, nr 8, s. 351—365; nr 9, s. 405—424; nr 10, s. 442—475.
- Mihilewicz S., 1985: *Rozwój wiedzy dzieci 4—7-letnich o pracy ludzi w środowisku miejskim*. „Chowanna”, nr 1, s. 95—101.
- Miodek E., 1988: *O problemach pracy domowej uczniów klas I—III*. „Chowanna”, nr 1, s. 48—54.
- Moroz H., 1980: *Czynnościowe nauczanie matematyki w klasach I—III dziesięcioletniej szkoły ogólnokształcącej*. „Chowanna”, nr 1, s. 58—63.
- Ochmańska W., 1980: *Nauczanie początkowe w reformowanym systemie oświatowym*. „Chowanna”, nr 1, s. 1—11.
- Paździor M., 1975: *Badania dojrzałości szkolnej a powodzenie szkolne uczniów*. „Chowanna”, nr 4, s. 485—491.
- Piaget J., 1933: *Jak sobie dziecko świat przedstawia*. Lwów—Warszawa, Książnica—Atlas.
- Pielka H., 1968: *Wpływ środowiska rodzinnego na rozwój dzieci wstępujących do szkoły*. „Chowanna”, nr 4, s. 460—466.
- Piwko K., Stasiak B., 1977: *Czynniki wpływające na prawidłową realizację programu i wyniki nauczania matematyki w klasach I—III szkoły podstawowej*. „Chowanna”, nr 1, s. 90—104.

- Rostańska E., 1980: *Kształcenie językowe dzieci 6-letnich jako element przygotowania do nauki szkolnej*. „Chowanna”, nr 1, s. 40—43.
- Ryguła I., 1988: *Percepcja uczuciowo-zmysłowa dzieci dziesięcioletnich w świetle badań kinizjologicznych*. „Chowanna”, nr 1, s. 77—86.
- Semenowicz H., 1962: *Próba zastosowania techniki nowoczesnej szkoły francuskiej Freineta w szkole podstawowej im. J. Marchlewskiego w Otwocku*. „Chowanna”, nr 1, s. 28—35.
- Siwek D., 1982: *Potrzeby dziecka a wychowanie w rodzinie*. „Chowanna”, nr 3, s. 259—272.
- Skipor-Rybacka I., 1983: *Wokół problematyki badawczej poziomu dojrzałości społecznej dzieci rozpoczynających naukę szkolną*. „Chowanna”, nr 2, s. 139—149.
- Stanisławski J., 1929: *Nauczanie metodą projektów*. „Chowanna”, nr 4, s. 245—268.
- Szadzińska E., 1988: *Ocena i ocenianie w klasach początkowych*. „Chowanna”, nr 1, s. 44—47.
- Szuman S., 1938: *Rozwój myślenia u dzieci w wieku szkolnym*. Lwów—Warszawa, Książnica—Atlas.
- Tobera J., 1985: *Rodzinne zasoby kulturalne a powodzenie szkolne uczniów klas najmłodszych*. „Chowanna”, nr 2—3, s. 203—213.
- Więckowski R., 1980: *Z zagadnień postępu pedagogicznego w nauczaniu początkowym*. „Chowanna”, nr 1, s. 12—26.
- Winiarska A., 1980: *Wychowanie dla pokoju w młodszym wieku szkolnym*. „Chowanna”, nr 1, s. 64—70.
- Wolańska Z., 1987: *Wpływ rozwoju fizycznego i motorycznego dzieci 7-letnich na wyniki nauczania po klasie II*. „Chowanna”, nr 2, s. 135—141.
- Wróbel T., 1977: *Współczesne tendencje w nauczaniu początkowym*. „Chowanna”, nr 1, s. 3—26.
- Zaremba E., 1977: *Kształcenie sprawności językowej uczniów*. „Chowanna”, nr 1, s. 82—89.
- Zaremba E., 1980: *Problem integracji w nauczaniu początkowym*. „Chowanna”, nr 1, s. 49—57.
- Zaremba J., 1972: *Wiek dziecka w klasie pierwszej a jego postępy w nauce*. „Chowanna”, nr 3, s. 302—313.
- Zaremba J., 1975: *Współdziałanie poradni wychowawczo-zawodowej i przedszkola w zakresie ustalania stopnia dojrzałości szkolnej dzieci sześciolletnich*. „Chowanna”, nr 1, s. 73—83.
- Zaremba J., 1977: *Praca korekcyjno-wyrównawcza w klasach I—III jako nieodzowny warunek rozwijania osobowości dzieci z odchyleniami i zaburzeniami rozwojowymi*. „Chowanna”, nr 4, s. 374—380.
- Zborowski J., 1958: *Metody nauki czytania*. „Chowanna”, nr 7—8.
- Zborowski J., 1968: *Kierunki i niektóre problemy unowocześnienia procesu nauczania*. „Chowanna”, nr 2, s. 193—211.
- Zborowski J., 1977: *Metody nauki czytania i próby modernizacji elementarzy*. „Chowanna”, nr 1.
- Zielińska R., 1977: *Z badań nad modelem nowoczesnej szkoły elementarnej*. „Chowanna”, nr 1, s. 64—72.